

egna karriären framför kärleken till Willie, m m. Det, som på ytan kan förefalla skenbart okontroversiellt och naivt förenklat, är på det betydelsebärande planet, kusligt anstötligt.

Lili Marleen är i grund och botten en film för rasrenhet, nationalism och längtan efter en ny och stark fadersfigur. Men den är då också en film mot rasblandning, demokrati och i synnerhet mänsklig svaghet.

Kaj Wickbom

Statskunskapsstudenter från Lund: Arbetsmarknadssituation. Syn på den statsvetenskapliga utbildningen

Vid statsvetenskapliga institutionen i Lund har man nyligen slutfört en undersökning av tidigare studerande, som under åren 1973–80 tog minst 40 poäng (två betyg) i statskunskap. Undersökningen gällde de studerandes arbetsmarknadssituation och yrkesval och deras åsikter om den genomgångna utbildningen. Tanken var att resultatet dels skulle ha ett allmänt informationsvärde, dels skulle kunna vara till hjälp i den långsiktiga utbildningsplaneringen.

Arbetsmarknadsanalys av tidigare statskunskapsstudenter har i Lund tidigare gjorts enbart rörande dem som har gått Linjen för offentlig förvaltning.¹ Resultatet av denna uppföljning har stimulerat tillkomsten av den nya, bredare undersökningen.

Efter varje delkurs får de studerande vid institutionen avge en kursvärdering. Den nu genomförda undersökningen ger – vid sidan av arbetsmarknadsanalysen – en komplettering av resultaten från kursvärderingarna. Den tar fasta på att de studerande i efterhand har ett längre perspektiv och en bredare erfarenhet, när de värderar den tidigare undervisningen.

Urval och metod

Undersökningen skedde genom brevenkäter till dem som samlat minst 40 poäng (två betyg) vid institutionen under tiden 1 sept 1973 till 20 jan 1980. Genom att analysera endast dem med minst 40 poäng fångas de grupper in där statskunskapen utgör en betydande del av utbildningen.

Tidsgränsen bestämdes med utgångspunkt i överväganden om att få en tillräckligt stor undersökningsgrupp, men att inte gå så långt bak i tiden att minnet av statskunskapsstudierna är alltför diffust. Under undersökningsperioden har dock kursplanerna hunnit ändras. De allra senaste terminerna slopades p g a att vi var intresserade främst av de som hunnit ut på arbetsmarknaden.

De studerande på Linjen för offentlig förvaltning ingår ej heller då de redan undersökts.

I den sålunda utvalda målgruppen fanns 229 personer. Av olika skäl kunde vi inte få adresser till 37 av dem. Orsakerna var främst att personerna i fråga utvandrat och att felaktiga eller inkompleta personnummer förekom i institutionens registrering. Detta gällde främst de tidigare "årgångarna".

Av de 192 personer som återstod fick vi svar av 157. Detta utgör en svarsprocent av 81,8 procent. Bortfallet var störst bland utländska studerande. Tolv svarande föredrog att vara anonyma.

Innan vi övergår till resultatredovisning förtjänar att påpekas att uppföljningen har haft begränsade ambitioner p g a ekonomiska och tidsmässiga restriktioner. Som en följd av detta har inte datateknik tagits till hjälp i bearbetning och analys.

Resultatredovisning

Resultaten kommer att redovisas i tre avsnitt. Först kommer en översiktlig beskrivning av de svarande, vilka alternativ de läst, vilka andra ämnen de studerat etc. Därefter kommer avsnitt som tar upp arbetsmarknadssituation respektive utbildningsutvärdering.

Översiktlig beskrivning av de svarande

De svarande består av 157 personer, av vilka 55 stycken har 60 poäng och övriga 102 40 poäng.²

Sammanlagt 24 procent är kvinnor, 31 procent på 40-poängsnivå och 13 procent på 60-poängsnivå.

De studerande har valt alternativ inom grundutbildningen enligt tabell 1.

Tabell 1. Alternativ inom grundutbildningen. (Procent)³

Svensk och jämförande politik	34
Förvaltning	24
Internationell politik	40
Olika alternativ 40 och 60 poäng	1
	99
	N=153

Det vanligaste alternativet var internationell politik. (De kurser som är specifika för de olika alternativen utgör 15 poäng på 40-poängsnivån och 10 poäng på 60-poängsnivå.)

Knappt 30 procent av de med avklarade 40 poäng har påbörjat men ej avslutat 60-poängskursen. I denna siffra ingår då både de som ej hunnit avsluta studierna och de som "hoppat av" och ej har för avsikt att uppta studierna på nytt.

24 personer har på liknande sätt påbörjat forskarutbildningen i statskunskap.

De ämnen som man har studerat vid sidan av statskunskap visar på en avsevärd spridning. De kurser om minst 40 poäng man sade sig ha läst hamnade till 2/3 inom samhällsvetenskaplig fakultet. Resten var i huvudsak humanistiska ämnen. De vanligaste ämnena var:

sociologi	32 st
nationalekonomi	25 st
historia	23 st
språk	19 st
ekonomisk historia	18 st
företagsekonomi	11 st

Det vanligaste ämnet varierade mellan olika nivåer. De som läst endast 40 poäng statskunskap hade sociologi som vanligaste sidområde (33 %). Bland de som läst 60 poäng var historia och ekonomisk historia populärast (24 %). De som befinner sig på forskarutbildningen i statskunskap hade i större utsträckning valt nationalekonomi (29 %).⁴

Vad gäller akademisk examen har 115 stycken en sådan, 14 har minst 2 och 29 stycken är helt utan examen. Den vanligaste examen är naturligtvis fil kand som 100 har lyckats skaffa sig. Därutöver finns t ex 15 fil mag, 13 jur kand, 7 pol mag och t o m en teol kand.

Därmed är redovisningen av svarens fördelning på olika utbildningsalternativ avslutad och vi kan gå över till att se på vilken sysselsättning de svarande uppgav sig ha för närvarande.⁵

125 personer angav att de hade förvärvsarbete vilket utgör 80 procent av de svarande (något lägre bland de som studerat internationell politik).

29 personer bedrev doktorandstudier, varav 21 i statskunskap. Övriga studier bedrev 29 personer i spridda, mest samhällsvetenskapliga ämnen.

8 personer angav annan sysselsättning. Bland dessa fanns tre stycken arbetssökande. Av intresse är också att det fanns två stycken förtroendevalda politiker på heltid.

Arbetsmarknadssituation

Vilken arbetsmarknadssektor sysselsätter dem som har läst statskunskap? Svaret ges i tabell 2 där ingen uppdelning på 40 respektive 60 poäng gjorts eftersom inga större skillnader mellan dessa kategorier tycks finnas. De forskarstuderande i statskunskap som till 75 procent är statligt sysselsatta inkluderas endast i totalsumman. Tabell 2 visar att vardera stat, primärkommun och privata företag sysselsätter cirka 25 procent av de yrkesverksamma statskunskapsstudenterna.

Även om skillnaderna mellan ämnesvarianterna framstår som relativt måttliga förtjänar att påpekas förvaltningsvariantens starka anknytning till stat och kommun. Svensk och jämförande politik och internationell politik är mer företrädda utanför den offentliga sektorn.

Sammanlagt 6 av 10 som läst statskunskap är anställda inom den offentliga sektorn. Den offentliga sektorn dominerar som väntat framförallt bland de som läst förvaltning.

De som uppgivit att de är yrkesverksamma har också uppdelats på olika yrkesområden.⁶ De som läst statskunskap tycks enligt tabell 3 välja (alternativt tvingas välja) mycket varierande områden för sin yrkesverksamhet. Dock kan tre större grupper urskiljas: de som arbetar med pedagogiskt arbete (ofta lärare i samhällskunskap), administration respektive journalistik. Övriga har fått arbete inom en mångfald av yrken. Ett stort inslag, drygt en tredjedel, av de med pedagogiskt arbete utgörs av personer med fil mag - examen. Denna examen är sedan utgången av 1974 avskaffad varför andelen lärare är mindre bland de som utexaminerats under senare år.

Tabell 2. Arbetsmarknadssektor efter alternativ och totalt. (Procent)

	40 och 60 poäng		int	totalt inkl forsk stud etc
	sv	fv		
Stat	20	30	11	25
Kommun	20	27	22	22
Landsting	10	12	17	13
Privat företag	33	21	33	26
Intresseorganisation	15	6	3	8
Egen företagare	2	3	11	5
Internationell organisation	2	-	3	1
	102	99	100	100
N=	40	33	36	125

Tabell 3. Förförvarbetande uppdelade på yrkesområden. (Procent)

Tekniskt, kemiskt och fysikaliskt arbete	3
Hälsa- och sjukvårdsarbete	6
Pedagogiskt arbete	25
Medicinskt och psykologiskt arbete; socialvårdsarbete	3
Personalmän m fl	4
Revisionsarbete, ekonomiskt-statistiskt utredningsarbete, rationaliseringsarbete samt juridiskt arbete som ej tillhör nedanstående	6
Domstolsjurister, åklagare, advokater	5
Journalister, programtjänstemän i radio/TV	12
Forsknings- och kvalificerat beräkningsarbete, biblioteksarbete	7
Administrativt arbete	15
Kameralt och kontorstekniskt arbete	6
Övrigt (inklusive transport, försäljnings-, tillverknings- och servicearbete)	7
	99
	N=123

Vidare har studerats om de olika alternativen på grundutbildningen kan utgöra rekryteringsunderlag för olika yrkesområden. De största grupperna inom varianterna visas i tabell 4.

Skillnaden mellan grupperna framstår som klara. Pedagogisk verksamhet är vanligare bland de som läst svensk och jämförande politik eller internationell politik, medan däremot endast 9 procent av "förvaltarna" arbetar inom detta område. Administrativt arbete intar en relativt stor roll för alla grupperna; för dem som läst förvaltning är det det största området. De som läst förvaltning hamnar också relativt ofta inom juridiskt eller kameralt arbete.⁷

För dem som läst internationell politik utgör den journalistiska banan en relativt vanlig yrkesväg. Den stora majoriteten av journalisterna i undersökningen är anställda vid skånska provinstitidningar. Här kan studieval

Tabell 4. Största yrkesgrupper inom alternativ. (Procent)

<i>Svensk och jämförande politik</i>		
pedagogiskt arbete	38	
revisionsarbete etc	11	
administrativt arbete	11	N=44
<i>Förvaltning</i>		
administrativt arbete	21	
domstolsjurister etc	15	
kameralt och kontorstekniskt arbete	12	N=33
<i>Internationell politik</i>		
pedagogiskt arbete	22	
journalister etc	20	
administrativt arbete	17	N=41

av intresse istället för av möjlig nytta vid yrkesverksamhet spela in.

En ytterligare uppdelning av de svarande efter antal betyg i statskunskap visade sig ej tillföra saken någon ny kunskap.

Av intresse är förutom själva arbetsområdet också karaktären av det utförda arbetet. Därför har de olika yrkesgrupperna uppdelats efter nivå- eller "status"-kategorier enligt följande:

1. Självständigt/planerande arbete; kvalificerad yrkesutbildning krävs.
2. Kvalificerat rutinmässigt arbete; teoretisk utbildning krävs på mellannivå.
3. Allmänt kontorsarbete och manuellt tillverkningsarbete.

I detta avsnitt behandlas endast anställda; egenföretagarna har uteslutits p g a för litet underlag. Resultaten i tabell 5 visar att både vilken betygsnivå inom statskunskapen den svarande har uppnått och vilken variant som lästs på grundutbildningen har betydelse för arbetsuppgifterna.

Tabell 5. Arbetsuppgifter efter studienivå och utbildningsvariant. (Procent)

	40 poäng				60 poäng				Totalt
	sv	fv	int	s:a	sv	fv	int	s:a	
Självständigt/planerande	66	74	44	62	87	(67)	71	79	67
Rutinmässigt	31	22	36	30	6	(0)	0	5	21
Manuellt	3	4	20	9	6	(33)	29	16	12
	100	100	100	101	99		100	100	100
N=	29	27	25	81	16	6	14	36	117

Totalt har 2/3 av de svarande uppnått självständigt-/planerande arbetsuppgifter, medan 1/3 ej har arbete i nivå med sin teoretiska utbildning (vilket kan bero på bl a att de ännu ej är färdiga med utbildningen). Andelen med självständigt/planerande arbetsuppgifter är högre bland de som läst 60 poäng.

Vid jämförelse mellan 40- och 60-poängsstudenter avviker "internationellpolitikerna" i det avseendet att ännu något fler arbetar med manuell tillverkning och service bland 60-poängstudenterna. Bidragande till detta resultat förefaller vara de i enkätsvaren framskymtande problemen för de utländska studerande att i Sverige erhålla kvalificerade arbeten.

När de olika utbildningsvarianterna jämförs förefaller de som valt svensk och jämförande politik eller förvaltning att, framförallt bland 40-poängsstudenterna, ha erhållit de mest självständiga arbetsuppgifterna. Endast 44 procent av de som läst internationell politik har placerats i kategorin självständigt/planerande arbete. Skillnaden är dock stor mellan de som läst 40 respektive 60 poäng internationell politik.

Vi frågade också var arbetsplatsen är belägen för att se på den geografiska spridningen i Sverige. Som man kunde vänta sig finns en centrering till Malmö-/Lund-regionen; tabell 6 visar att nästan hälften av de svarande har sin arbetsplats där. Några större skillnader finns inte mellan olika inriktningar. Störst andel i Stockholmsområdet har svensk och jämförande politik, nämligen 18 procent.⁸ De som läst förvaltning arbetar i högre utsträckning i övriga Sverige. Mest koncentrerade till Malmö/Lund är naturligt nog de som arbetar med forskning.

Tabell 6. Arbetsplatsens belägenhet. (Procent)

Malmö/Lund-regionen	49
Övriga Skåne	13
Stockholmsområdet	10
Övriga Sverige	22
Flera platser i Sverige	2
Utomlands	2
	100 N=125

Nyttan av statsvetenskaplig utbildning på arbetsmarknaden⁹

Hur värderar de studerande den utbildning som gavs på Statsvetenskapliga institutionen i Lund under 1970-talet? En del av enkäten behandlade den betydelse statskunskapsstudierna har haft för möjligheterna att få anställning. Som tabell 7 visar uppgav totalt 27 procent av de som läst 40 eller 60 poäng och ej påbörjat forskarutbildning i statskunskap, att dessa studier hade en avgörande, alternativt ganska stor betydelse vid anställningen.

Som framgår av tabellen, förekommer det en viss variation i det att 38 procent av de som läst svensk och jämförande politik uppger att statskunskapen hade en avgörande eller ganska stor betydelse. Motsvarande andel bland de som inriktade sig på förvaltning eller internationell politik är 21 procent. Det bör nämnas att somliga av de svarande redan hade erhållit sin nuvarande anställning vid tidpunkten för studierna i statskunskap.

Även om arbetsgivarna inte tillmäter statskunskapsstudier så högt värde, framgår det att de svarande anser sig ha förhållandevis stor nytta av studierna i sina nuvarande arbeten.

Enligt tabell 8 uppger totalt 61 procent att de har stor eller ganska stor nytta av sina kunskaper i statskunskap i sitt nuvarande värv. På denna punkt är fördelningen närmast identisk mellan de olika inriktningarna. Andelen som menar att de har nytta ökar något från de som läst endast 40 poäng (59 %) till de som även gått igenom 60 poäng (69 %)

På frågan om vilka delar av utbildningen som var mer eller mindre värdefulla i relation till det nuvarande arbetet svarade, enligt tabell 9, 93 procent att de allmänna kunskaperna om politik och samhälle (som även förmedlas på 1-20-poängskursen) var värdefulla. Drygt 60 procent menade också att insikterna i analytiska angreppssätt (problemformulering, begreppsdefinitioner) och tillämpningsarbetet i form av uppsatsförfattande var att betrakta som värdefullt. Färdighetsövningarna i metod (innehållsanalys, kvantitativa metoder etc) ansågs dock vara av relativt sett mindre värde. De olika in-

Tabell 7. Betydelse av statskunskapsstudier för möjligheten att få anställning. Exklusive forskarstuderande i statskunskap. (Procent)

	sv	fv	int	s:a
Avgörande eller ganska stor betydelse	38	21	21	27
Ingen eller liten betydelse	62	79	79	73
	100	100	100	100
N=	37	33	34	104

riktningarnas svarsfördelning skiljer sig inte mycket åt. Noterbart är dock att precis hälften av de som läst förvaltning anser att uppsatsarbetet var mycket värdefullt. Motsvarande andel bland svensk och jämförande och internationell politik var 17 respektive 19 procent.

Sätter man betydelsen vid anställningen samt nyttan i arbetet i relation till olika yrkeskategorier enligt tabell 10 framträder främst en tendens som pekar på att nyttan i arbetet generellt anses vara betydligt större än den betydelse som statskunskapsstudierna tillmättes vid anställningen.

Mer i detalj kan följande tal redovisas. Nära hälften (43 %) av de som är verksamma i någon form av pedagogiskt arbete, menar att statskunskapsstudierna var avgörande för deras möjlighet att få anställning.¹⁰ Av de som är sysselsatta med administrativa uppgifter påstår 56 procent att studierna hade en avgörande eller ganska stor betydelse. Övriga yrkeskategorier menar att betydelsen var ringa vid anställningstillfället. Däremot menar nästan samtliga kategorier att de har stor eller ganska stor nytta av statskunskapen i sitt nuvarande arbete. Anmärkningsvärd är journalistgruppen, som i det när-

Tabell 8. Nyttan av studierna i arbetet. Exklusive forskarstuderande i statskunskap. (Procent)

	sv	fv	int	s:a
Stor eller ganska stor nytta	63	60	60	61
Ingen eller liten nytta	37	40	40	39
	100	100	100	100
N=	38	33	35	106

Tabell 9. Nyttan i arbetet av olika moment i utbildningen. Exklusive forskarstuderande i statskunskap. (Procent)

	Kunskaper om politik och samhälle	Analytiska angreppssätt	Metodfärdigheter	Tillämpning (uppsatsarbete)
Ganska eller mycket värdefulla	93	62	43	62
Utan värde allt mindre värdefullt	7	38	58	39
	100	100	101	101
N=	91	87	86	85

Tabell 10. Betydelse för anställning samt nyttan i arbetet fördelat på olika yrkeskategorier. Exklusive forskarstuderande i statskunskap. (Procent)

	Pedagoger	Journalister	Administrativ	Revision Personal Juridik	Övriga exkl forskn
Avgörande eller ganska stor betydelse för anställning	66	7	56	6	3
Stor eller ganska stor nytta i arbetet	85	86	78	56	23
N=	30	14	18	18	31

maste enstämigt hävdar att studierna inte tillmätts någon större vikt vid anställningen, men samtidigt är nästan lika enig om den stora nyttan av de inhämtade kunskaperna. Även i gruppen revision, personalarbete, juridik finns en tydlig skillnad mellan nytta vid anställning respektive i arbetet. 71 procent av journalister pekar på uppsatsarbetet som särskilt värdefullt. Fyra av fem administratörer delar denna uppfattning. Administratörerna värdesätter också i något högre utsträckning än övriga grupper metodfärdighetsmomentet i utbildningen. Lärarna anser som väntat att de allmänna kunskaperna om politik och samhälle är mest värdefulla.

Förutom att f.d. studerande kan ha nytta eller känna avsaknad av detta i sitt nuvarande arbete, kan det också vara av intresse att få de studerandes syn på nyttan av statskunskapsstudierna vid studier i andra ämnen. 72 procent av de som läst andra ämnen efter avslutade studier i statskunskap, menar att de har/hade stor eller ganska stor nytta av statskunskapsstudierna. Denna andel är inte större bland de som läst 60 poäng jämfört med de som nöjt sig med 40 poäng. Ingen nytta alls uppger 4 procent av de svarande.

Samma delar av utbildningen som betraktades som mest värdefulla i relation till det nuvarande arbetet, betraktas även i relation till andra studier som de mest värdefulla. Genomsnittligt anges högre värden för nytta vid studier i andra ämnen jämfört med nyttan i arbetet.

Kunskaperna om politik och samhälle anses vara mest värdefulla. Minst värdefulla anses metodfärdigheterna vara. Två tredjedelar anser sig dock ha haft stor eller ganska stor nytta även av denna del av utbildningen.

När det gäller de forskarstuderande i statskunskap med förvärsarbete har de inte tagits upp till behandling i det föregående. Orsaken är naturligt nog att merparten av dessa är anställda på statsvetenskapliga institutionen som assistenter, forskningsassistenter etc, där självfallet studierna i statskunskap varit helt avgörande för anställningen och nyttan i arbetet uppenbar. De forskarstuderande anger också betydligt högre värden än andra studerande på nyttan av annat än rena faktakunskaper. 100 procent anger att analytiska angreppssätt, metodfärdigheter och tillämpning varit mycket eller ganska värdefullt.

Avslutande kommentar

Sammanfattningsvis kan sägas att enkäten visar att statskunskapsstudenter från Lund får arbeten inom de mest skiftande yrkesområden och med skiftande arbetsuppgifter. Arbetsuppgifterna varierar från budgethandläggning till vårdarbete. Arbetsgivare är allt ifrån kommuner till internationella organisationer.

Man upplever sig ha nytta av statskunskapsstudierna i sitt arbete men nyttan vid anställningstillfället är mindre. Delvis kan detta bero på att somliga redan har en anställning när de läser statskunskap men det förefaller också delvis vara fråga om ett informationsproblem. Arbetsgivarna är inte tillräckligt införstådda med innehållet i den statsvetenskapliga utbildningen.

Enkäten har också givit de svarande möjlighet att framföra synpunkter och förslag till förändringar och förbättringar. Dessa förslag har ofta varit skissartade och varandra motstridiga (mer fakta – mindre fakta!). Inte förvånande har de anonyma svaren varit mest frispråkiga.

Bland de synpunkter som återkommit kan nämnas: Önskan om fler praktikfall.

Större anknytning till aktuella händelser.

Uppsatsarbete i samarbete med företag, kommun, stat och forskare på institutionen.

Avslutningsvis får vi bekänna några misstag, som vi har gjort under undersökningen, misstag som andra möjligen kan dra lärdom av.

Vad som framför allt borde ha varit med är frågor om det politiska intresset och den politiska aktiviteten bland statskunskapsstudenterna. Många läser ju statskunskap främst av politiskt intresse och inte från yrkessynpunkt. Några svarande har följdriktigt angett att de har haft nytta av studierna i politisk verksamhet.

Vi borde vidare ha gjort klart om statskunskapsstudierna skedde före anställningen. I så fall hade vi lättare kunnat undvika problem vid tolkningen av uppgifterna om studiernas nytta vid anställningstillfället. Slutligen borde vi ha haft frågor om omfattningen av deltidsarbete.

Om någon av vårt arbete blir inspirerad att göra en bättre undersökning ställer vi gärna upp till privata diskussioner. Man lär sig av misstagen, heter det ju – varför inte lika gärna andras som egna?

*Tomas Bergström
Anders Håkansson
Per Albinsson*

Noter

- ¹ Stig Brewitz har i "Vad gör statsvetaren", Uppsala 1973, undersökt de personer som har avlagt högre akademisk examen i statskunskap vid svenskt universitet eller högskola åren 1945 till 1973.
- ² Enstaka studerande har även 80 poäng.
- ³ Några av de anonyma svaren har inte kunnat koderas på alternativ i grundutbildningen och är alltså inte inkluderade här och i fortsatta analyser där en uppdelning på alternativ förekommer.

- 4 I kursplan för forskarutbildningen rekommenderas kunskaper i nationalekonomi för förvaltningsinriktningen.
- 5 Förvärvsarbete och studier kan givetvis kombineras varför sysselsättningen överstiger 157 personer.
- 6 Därvid har använts en klassificering som utarbetats för valundersökningar av Bo Särilvik m fl. Klassificeringen presenteras i Valundersökningar 3, Teknisk rapport 1977, sid 199 ff.
- 7 Det finns ett stort inslag av jur kand-examina på detta alternaiv.
- 8 Inkluderar ej forskarstuderande i statskunskap som här utgör en mycket speciell grupp.
- 9 De forskarstuderande i statskunskap särbehandlas i analysen i detta avsnitt och ingår ej i tabellerna.
- 10 Statskunskapsstudierna kan också ha varit avgörande för möjligheterna att komma in på Lärarhögskolan och därmed för möjligheterna att få anställning som lärare. Detta gäller för dem med två betyg i statskunskap i fil mag-examen som kunde avläggas t o m utgången av år 1974.
Sedan höstterminen 1969 gäller det även dem som läst samhällskunskap 61-80 poäng med statsvetenskaplig inriktning som är identisk med 21-40 poäng i statskunskap.

Liberalism i kris – mer eller mindre. I

I ett komparativt perspektiv uppvisar den svenska liberalismen under sin mer än tvåhundraåriga historia åtskilliga avvikande drag. Om man begränsar jämförelsen till de senaste hundra åren och håller sig inom Norden, kan man exempelvis för *det första* säga, att liberalerna i Sverige var senfärdigare än sina åsiktsfränder, när det gällde att skapa en modern partiapparat. Först genom grundandet av liberala samlingspartiet i riksdagen år 1900 och riksorganisationen frisinnade landsföreningen två år senare tillkom en sådan apparat, låt vara att föregångare hade funnits såväl i riksdagen som ute i landet. I Norge exempelvis hade motsvarande organisationsprocess fullbordats nästan tjugo år tidigare.

När de svenska liberalerna sent omsider hade organiserat sig, visade sig partiapparaten under det första årtiondet påfallande effektiv och i det stora hela väl sammanhållen.¹ Mandatantalet i riksdagen steg kontinuerligt. Vid 1911 års val, det första med allmän rösträtt för män och med ett proportionellt system, fick partiet 40 procent av rösterna och 102 av andra kammarens 230 mandat. Partiledaren Karl Staaff blev – efter ett upphåll på drygt fem år – åter statsminister.

I Danmark och Norge tillämpade man under den här perioden alltså majoritetsval, en omständighet som försvårar rättvisande jämförelser med valresultaten i Sverige. I Finland komplicerades bilden genom existensen av svenska folkpartiet. Inte desto mindre kan man

nog för *det andra* säga, att de svenska liberalerna uppvisade en jämförelsevis mycket snabb uppgång under åren före första världskriget.

Den därpå följande perioden, från år 1914 till början av 1920-talet, kännetecknades för de svenska liberalernas del av en nästan obruten rad av förlustval. År 1921 fick partiet sålunda knappt 19 procent av rösterna vid andrakammarvalet, mindre än hälften av andelen tio år tidigare. Också i de andra nordiska länderna gick liberalerna tillbaka men i en klart långsammare takt. Man kan alltså för *det tredje* säga, att det svenska partiet fick notera en jämförelsevis mycket brant nedgång efter den snabba uppgången före första världskriget.²

En sen start, en snabb uppgång, en kort glansperiod, en brant nedgång – så ter sig alltså den svenska liberalismens utveckling från sekelskiftet till början av 1920-talet i ett komparativt perspektiv. Skarpast och elegantast har denna utveckling enligt min mening beskrivits av en utländsk forskare, kanadensaren *Douglas Verney*, i en tidskriftsuppsats för tio år sedan; uppsatsen har tidigare berörts i *Statsvetenskaplig Tidskrift*.³

På väljarnivå innefattade utvecklingen under perioden stora klassmässiga förskjutningar mellan partierna. Den sidan av saken har ingående behandlats av *Leif Lewin* och hans medarbetare i deras studie av den svenska väljarkåren 1887-1968.

Orsakerna till den liberala nedgången från år 1914 var till en del av internationellpolitisk karaktär: de hängde samman med första världskriget. Krig och kriser gynnar ofta flygelpartiet av nationalistiskt eller socialistiskt slag. Mycket riktigt gick liberalerna tillbaka i många länder, inte bara i Norden, under kriget och efterkrigsåren.

I Sverige skärptes denna allmänna tendens av en rad speciella faktorer. Praktiskt taget ända ifrån det liberala partiets uppkomst i seklets början aktualiserades kontinuerligt olika stridsfrågor, som verkade splittrade på partiet och föranledde riksdagsmän, tidningar och väljare att ta ut – till höger eller till vänster.

Den första av dessa stridsfrågor gällde valsättet. Liberalerna kämpade under Staaffs första regering 1905-06 för majoritetsval och – i linje härmed – för ett tvåkammerssystem av brittisk typ. Högern däremot tog ställning för proportionalismen och ville bevara kamrarnas lika-berättigande. I det läget ansåg en del liberala proportionalister, att ett steg till höger kunde försvaras. Denna avtappning kunde det liberala partiet dock, i varje fall vad väljarna beträffar, mer än väl uppväga genom tillströmning av nya anhängare. Sedan proportionalismen hade genomförts genom en grundlagsändring år 1909, var valsätsfrågan för överskådlig tid avförd från den politiska dagordningen.

De viktigaste av de övriga stridsfrågorna fanns med bland de berömda s k besvärjelsepunkterna, som frisinn-